

Zasady konstrukcji programu wychowawczo-profilaktycznego

STAN PRAWNY NA 19 SIERPNIA 2026

Każda szkoła jest zobowiązana do opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego, który stanowi podstawowy dokument określający działania wychowawcze i profilaktyczne podejmowane wobec uczniów. Program powinien odpowiadać na rzeczywiste potrzeby społeczności szkolnej oraz uwzględniać aktualne przepisy prawa oświatowego, kierunki realizacji polityki oświatowej państwa oraz wyniki corocznej diagnozy potrzeb rozwojowych uczniów, czynników chroniących i czynników ryzyka.

Dokument powinien również uwzględniać działania związane z ochroną zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży, edukacją włączającą, bezpieczeństwem cyfrowym, przeciwdziałaniem przemocy, ochroną małoletnich oraz współpracą szkoły z rodzicami i instytucjami wspierającymi. Szkoła pełni nie tylko funkcję edukacyjną, ale również wychowawczą i opiekuńczą. Jej zadaniem jest wspieranie wszechstronnego rozwoju uczniów, przygotowanie ich do odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie oraz ograniczanie zachowań ryzykownych poprzez planowe i systematyczne działania wychowawcze oraz profilaktyczne.

Obowiązek opracowania programu wychowawczo-profilaktycznego wynika z przepisów *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*. Program uchwała rada rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną. Jeżeli porozumienie nie zostanie osiągnięte do 30 września danego roku

szkolnego, program ustala dyrektor szkoły w uzgodnieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny. Obowiązuje on do czasu przyjęcia programu przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną. Rozwiązanie to uwzględnia konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem oraz podkreśla znaczenie współpracy wszystkich podmiotów tworzących społeczność szkolną.

Coroczna diagnoza sytuacji w szkole

Opracowanie programu powinno być poprzedzone coroczną diagnozą potrzeb rozwojowych uczniów oraz analizą czynników chroniących i czynników ryzyka występujących w środowisku szkolnym. Za jej przeprowadzenie odpowiada dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego pracownik. Podstawę diagnozy stanowią m.in. obserwacje, analiza dokumentacji szkolnej, rozmowy z uczniami, rodzicami i nauczycielami oraz wyniki badań ankietowych. Zebrane informacje powinny stanowić podstawę planowania działań wychowawczych i profilaktycznych. Szczególną uwagę należy zwrócić na zagrożenia związane z:

- używaniem substancji psychoaktywnych,
- uzależnieniami behawioralnymi,
- cyberprzemocą,
- patostreamingiem,
- dezinformacją internetową,
- niekontrolowanym korzystaniem z mediów społecznościowych oraz narzędzi opartych na sztucznej inteligencji.

Coraz większego znaczenia nabierają również działania wspierające zdrowie psychiczne uczniów oraz zapobiegające zachowaniom autoagresywnym i kryzysom suicydalnym. Elementem diagnozy powinna być także ocena:

- poziomu bezpieczeństwa w szkole,
- funkcjonowania standardów ochrony małoletnich,
- obowiązujących procedur interwencyjnych.

Ważne!

Warto również analizować relacje rówieśnicze, poziom integracji społecznej uczniów oraz zjawiska wykluczenia i dyskryminacji.

Narzędzia diagnostyczne

Skuteczna diagnoza wymaga wykorzystania różnych metod badawczych. Najczęściej stosuje się obserwację, analizę dokumentacji szkolnej, wywiady i ankiety dostosowane do wieku uczniów. W przypadku młodszych dzieci cennym źródłem informacji mogą być także prace plastyczne, rozmowy kierowane oraz analiza aktywności ucznia podczas zajęć. Dobór narzędzi powinien zapewniać rzetelną ocenę sytuacji wychowawczej szkoły i stanowić podstawę planowania adekwatnych działań wspierających.

Wychowanie i profilaktyka – wspólny kierunek działań szkoły

Wychowanie i profilaktyka stanowią dwa wzajemnie uzupełniające się obszary działalności szkoły. Celem wychowania jest wspieranie wszechstronnego rozwoju ucznia, kształtowanie odpowiedzialności, postaw społecznych oraz przygotowanie do świadomego uczestnictwa w życiu rodzinnym i obywatelskim. Szkoła realizuje te zadania we współpracy z rodzicami, z poszanowaniem ich prawa do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem oraz z uwzględnieniem wieku, możliwości i potrzeb rozwojowych uczniów. Profilaktyka obejmuje działania zapobiegające zachowaniom ryzykownym oraz wzmacniające czynniki chroniące. Jej zadaniem jest nie tylko ograniczanie zagrożeń, ale przede

wszystkim rozwijanie kompetencji pozwalających uczniom podejmować odpowiedzialne decyzje i radzić sobie z trudnościami.

W praktyce szkolnej realizowane są trzy poziomy profilaktyki:

- **profilaktyka uniwersalna** – skierowana do wszystkich uczniów,
- **profilaktyka selektywna** – adresowana do grup szczególnie narażonych na występowanie zachowań ryzykownych,
- **profilaktyka wskazująca** – przeznaczona dla uczniów, u których występują pierwsze symptomy problemów lub wysokie prawdopodobieństwo ich wystąpienia.

Dobór działań powinien wynikać z przeprowadzonej diagnozy i odpowiadać rzeczywistym potrzebom uczniów oraz specyfice środowiska szkolnego.

Program dostosowany do potrzeb szkoły

Nie istnieje jeden uniwersalny program wychowawczo-profilaktyczny odpowiedni dla wszystkich szkół. Każda placówka powinna opracować własny dokument, uwzględniający lokalne uwarunkowania, potrzeby uczniów, możliwości organizacyjne oraz zasoby kadrowe. Planowane działania warto osadzać w środowisku lokalnym, wykorzystując jego potencjał kulturowy, historyczny i społeczny. Wzmacnia to poczucie przynależności, odpowiedzialności za najbliższe otoczenie oraz sprzyja budowaniu postaw obywatelskich i proekologicznych. Niezależnie od specyfiki szkoły program powinien:

- wspierać rozwój społeczny uczniów,
- uczyć przestrzegania zasad społecznych,
- rozwiązywania konfliktów,
- współpracy oraz odpowiedzialności za siebie i innych.

Struktura programu wychowawczo-profilaktycznego

Program powinien tworzyć spójną całość, obejmując działania profilaktyczne, wychowawcze, interwencyjne i naprawcze. Poszczególne elementy wzajemnie się uzupełniają i wspólnie budują system wsparcia ucznia. Do najważniejszych obszarów programu należą:

- rozwijanie pozytywnych relacji między uczniami, rodzicami i pracownikami szkoły,
- promocja zdrowia oraz zdrowego stylu życia,
- organizowanie działań rozwijających zainteresowania i aktywność uczniów,
- realizacja programów profilaktycznych opartych na wynikach diagnozy,
- wdrażanie procedur interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych,
- planowanie działań naprawczych i wspierających po wystąpieniu trudnych zdarzeń,
- budowanie jasnych norm i zasad obowiązujących w społeczności szkolnej.

Skuteczność programu zależy od jego systematycznej realizacji, współpracy całej społeczności szkolnej oraz regularnej ewaluacji podejmowanych działań.

Jasne normy i zasady – fundament działań wychowawczych

Skuteczny program wychowawczo-profilaktyczny powinien opierać się na jasno określonych normach i zasadach obowiązujących całą społeczność szkolną. Uczniowie powinni znać swoje prawa i obowiązki oraz rozumieć konsekwencje podejmowanych działań. Dlatego ważne jest systematyczne przypominanie zasad obowiązujących w szkole oraz ich omawianie

podczas zajęć wychowawczych. Warto również angażować uczniów we współtworzenie klasowych kontraktów lub kodeksów postępowania. Sprzyja to budowaniu poczucia odpowiedzialności i zwiększa identyfikację z przyjętymi normami. Normy obowiązujące w szkole powinny być znane także rodzicom i wszystkim pracownikom, a ich stosowanie powinno być spójne oraz konsekwentne.

Budowanie pozytywnych relacji

Jednym z najważniejszych zadań szkoły jest tworzenie środowiska opartego na wzajemnym szacunku, współpracy i poczuciu bezpieczeństwa. Dobre relacje pomiędzy uczniami, nauczycielami, rodzicami i pozostałymi pracownikami szkoły sprzyjają rozwojowi społecznemu dzieci oraz ograniczają ryzyko występowania przemocy i wykluczenia. Szczególne znaczenie mają działania integrujące zespoły klasowe, zwłaszcza na początku roku szkolnego lub po zmianach w składzie klasy. Mogą one przyjmować formę warsztatów, zajęć integracyjnych, wspólnych projektów czy wycieczek. Istotnym elementem współpracy są również kontakty z rodzicami. Spotkania powinny służyć nie tylko przekazywaniu informacji o postępach uczniów, ale także budowaniu partnerstwa oraz wspólnemu poszukiwaniu rozwiązań pojawiających się trudności wychowawczych. Coraz większe znaczenie przypisuje się również rozwijaniu kultury szkoły opartej na dialogu, przeciwdziałaniu dyskryminacji oraz wzajemnym poszanowaniu godności wszystkich członków społeczności szkolnej.

Działania prozdrowotne

Promowanie zdrowego stylu życia stanowi jeden z podstawowych elementów szkolnej profilaktyki. Szczególne znaczenie mają działania wspierające aktywność fizyczną, prawidłowe odżywianie, higienę psychiczną oraz równowagę pomiędzy nauką, odpoczynkiem i aktywnością

cyfrową. Szkoła powinna tworzyć warunki sprzyjające rozwijaniu zdrowych nawyków oraz podejmować działania uwzględniające potrzeby wszystkich uczniów, w tym dzieci z chorobami przewlekłymi lub specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Coraz ważniejszym obszarem profilaktyki staje się również edukacja dotycząca zdrowia psychicznego, radzenia sobie ze stresem, rozwijania odporności psychicznej oraz umiejętności poszukiwania pomocy w sytuacjach kryzysowych.

Programy alternatyw

Organizacja czasu wolnego oraz rozwijanie zainteresowań uczniów odgrywają istotną rolę w zapobieganiu zachowaniom ryzykownym. Zajęcia pozalekcyjne, sportowe, artystyczne, społeczne czy wolontariackie wzmacniają poczucie przynależności, rozwijają kompetencje społeczne i umożliwiają konstruktywne spędzanie wolnego czasu. Oferta szkoły powinna być dostępna dla wszystkich uczniów i odpowiadać ich potrzebom oraz możliwościom. Szczególne znaczenie mają działania sprzyjające integracji, budowaniu poczucia sprawczości oraz rozwijaniu talentów i zainteresowań. Dobrze zaplanowane programy alternatyw stanowią skuteczne uzupełnienie działań profilaktycznych, wspierając prawidłowy rozwój uczniów i ograniczając ryzyko podejmowania zachowań niepożądanych.

Programy profilaktyczne

Realizacja programów profilaktycznych powinna wynikać z przeprowadzonej diagnozy potrzeb oraz odpowiadać rzeczywistym problemom występującym w środowisku szkolnym. Ich celem jest wzmacnianie czynników chroniących, rozwijanie kompetencji psychospołecznych uczniów oraz ograniczanie ryzyka występowania zachowań problemowych. Szkoła powinna korzystać przede wszystkim z

programów o potwierdzonej skuteczności, rekomendowanych w Systemie Rekomendacji Programów Profilaktycznych i Promocji Zdrowia Psychicznego. Programy te powinny być dostosowane do wieku uczniów, prowadzone w sposób systematyczny oraz angażować nie tylko dzieci i młodzież, ale również rodziców i nauczycieli. Działania profilaktyczne powinny mieć charakter długofalowy. Jednorazowe wydarzenia mogą uzupełniać program, jednak nie zastąpią systematycznej pracy wychowawczej i profilaktycznej.

Działania interwencyjne

Program wychowawczo-profilaktyczny powinien być spójny z obowiązującymi w szkole procedurami postępowania w sytuacjach kryzysowych. Każda placówka powinna posiadać czytelne procedury określające sposób działania pracowników szkoły oraz zakres współpracy z rodzicami i instytucjami zewnętrznymi. Procedury powinny obejmować m.in.:

- podejrzenie stosowania lub posiadania substancji psychoaktywnych,
- zachowania agresywne i autoagresywne,
- zagrożenie życia lub zdrowia ucznia,
- kryzys suicydalny,
- podejrzenie krzywdzenia dziecka oraz działania wynikające ze standardów ochrony małoletnich,
- inne sytuacje wymagające natychmiastowej interwencji,
- przemoc rówieśniczą i cyberprzemoc.

Ważnym elementem jest regularne przypominanie procedur wszystkim pracownikom szkoły oraz ich okresowa aktualizacja zgodnie ze zmianami przepisów prawa i potrzebami placówki. Skuteczność działań interwencyjnych zależy również od współpracy szkoły z rodzicami,

poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, ochroną zdrowia, pomocą społeczną, policją i sądem rodzinnym – w zakresie wynikającym z obowiązujących przepisów.

Działania naprawcze

Interwencja nie kończy procesu udzielania pomocy uczniowi. Po każdej sytuacji kryzysowej konieczne jest zaplanowanie działań naprawczych, których celem jest ograniczenie ryzyka ponownego wystąpienia problemu oraz wsparcie wszystkich osób dotkniętych zdarzeniem. Działania te powinny obejmować analizę przyczyn zdarzenia, ocenę skuteczności podjętej interwencji oraz wdrożenie odpowiednich form wsparcia dla ucznia, jego rodziny i – w razie potrzeby – całej społeczności szkolnej. Istotnym elementem jest współpraca z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, podmiotami ochrony zdrowia, jednostkami pomocy społecznej oraz innymi instytucjami wspierającymi dziecko i rodzinę. W uzasadnionych przypadkach warto wykorzystywać także mediacje rówieśnicze oraz działania odbudowujące relacje w klasie. Szkoła dysponuje również środkami wychowawczymi przewidzianymi w przepisach prawa wobec nieletnich, jednak ich stosowanie powinno mieć przede wszystkim charakter wychowawczy i naprawczy. Celem podejmowanych działań jest nie tylko wyciągnięcie konsekwencji wobec ucznia, ale przede wszystkim wspieranie zmiany jego zachowania i zapobieganie kolejnym naruszeniom obowiązujących norm.

Podsumowanie

Realizacja programu wychowawczo-profilaktycznego wymaga zaangażowania całej społeczności szkolnej. Dopiero współpraca dyrektora, nauczycieli, specjalistów, rodziców oraz instytucji wspierających pozwala stworzyć uczniom bezpieczne środowisko sprzyjające wszechstronnemu

rozwojowi. Regularna ewaluacja programu oraz dostosowywanie podejmowanych działań do wyników diagnozy zwiększają skuteczność oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych, czyniąc program rzeczywistym narzędziem wspierającym rozwój szkoły.

Podstawa prawna:

- *Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe* (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 820 ze zm.).

Spis treści

Coroczna diagnoza sytuacji w szkole

Narzędzia diagnostyczne

Wychowanie i profilaktyka – wspólny kierunek działań szkoły

Program dostosowany do potrzeb szkoły

Struktura programu wychowawczo-profilaktycznego

Jasne normy i zasady – fundament działań wychowawczych

Budowanie pozytywnych relacji

Działania prozdrowotne

Programy alternatyw

Programy profilaktyczne

Działania interwencyjne

Działania naprawcze

Podsumowanie